

Muqeddes Kitab

Tewrat 32-qisim

«Yunus»

© Muqeddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Tewrat 32-qisim

«Yunus»

(Yunus peyghemberning kitabi)

Kirish söz

Tewrattiki «Yunus peyghember» dégen kitab qisqa bolghini bilen, bu kitab Xudaning insanlarga bolghan semimiy muamililiri we méhri-muhebbiti jehette chongqur mezmun we sawatlarğa tolghan shereplik kitabtur. Biz kéyinche kitabtiki birnechche chongqur ehmyetlik ishlar üstide qisqiche toxtilip ötimiz. Xudaning Muqeddes Rohining oqurmenlerge yar bolup, kitabning sirlirini achsiken dep dua qilimiz.

Yunus peyghemberning «qachqun peyghember» dégen nami bar. Bezi kishiler Yunus peyghember yüreksizlikidin, yeni zorawanliqqa choqunidighan esheddiy Asuriyeliklerdin qorqup, Xudaning sözlirini ulargha yetküzüshtin bash tartip qachqan dep oylaydu, we shundaq oylap uni peqet chüshenmeydu. Biz kitabni oqughinimizda undaq qarashning pütünley xata ikenliki ispatlinidu; hemde eksiche, Yunusning adem hem peyghember süpitidiki ulugh bir zat ikenliki ochuq körünidu, dep ishinimiz.

Kitabning zadi qaysi waqitta yézilghanliqi namelum. Biraq Yunus peyghember Israilning shimaliy padishahliqidiki Yereboam (II) padishah bolghan mezgilde (miladiyedin ilgiriki 793-753-yillarda) peyghemberlik qilghan, dep qaraymiz. Uning bir béshariti Tewrattiki «Padishahlar (2)» 14-babta xatirilinidu. Tewrattiki ushbu qisimda bolsa uning Xuda teripidin Asuriye impériyesining paytexti Ninewe shehirige ewetilgenliki xatirilengen.

«Yunus» dégen kitabni tehlil qilishtin awwal, «Asuriyeler» toghrisida qisqiche toxtilishimizgha toghra kélidu. Arxéologlarning tapqanliridin, qézip chiqarghan qedimki tash pütüklerdin we yadnamalardin bilimizki, Asuriyelikler intayin xurapiy bir millet idi; ular birnechche xil butlarga choqunghan; ularning eqidilirini xulasilap éytqanda, ularni zorawanliqqa, rehimsizlikke we hoquqqila choqunghan dégili bolidu. Ular düşmenlirimizni qanche esheddiylik bilen bitchit qilsaq, ularni esirge élip qanche wehshiy qiyin-qistaqqa alsaq, kelgüside urush qilish küchimiz shunche küchlük bolidu, dep ishengen. Töwendiki birnechche söz Yunus peyghemberdin 50 yil ilgiri yashighan Asuriyening «Ashur-Banipal» isimlik bir padishahining yilnamisidin élinghan: —

«Men Téla dégen sheherge yéqinlashtim... Bu sheher intayin puxta bolup, üç sépil bilen qorshalghan. Sheherdikiler bu sépillirigha ishinip, men bilen sülh tüzüp, putlirimni quchaqlashni ret qildi. Men qattiq urush we qirghinchiliq bilen sheherge hujum qilip uni ishghal qildim. Ularning eskerliridin üç mingini qilichlattim; oljilarni, jümlidin ularning öy jabduqlirini we kala-qoylirini élip kettim....

Ularning arisidin alghan esirlerdin bezilirini men otqa tashliwettim... bezilirining burnini, quqaqlirini, barmaqlirini késiwettim... nurgunlirining közlirini oyuwettim. Men tirik

«Yunus»

qalghanlardin bir tüwrük, ölüklerning bashliridin yene bir tüwrük yasidim; ularning bashliridin nurghunlirini sheherdiki yaghachlarga qéqip békittim; yash qiz-yigitlarni ot bilen qiyin-qistaq qilib öltürüwettim; axirda sheherni weyran qilib etraplirini astin-üstün qiliwettim...».

Mana bu Yunus ewetilmekchi bolghan sheherdiki kishilerning ehwali. Emdi Yunus némishqa qachqanliqini oqurmenler özi kitabni oqughinida oylinip körsun. Bu mesile üstide hem «Yunus»ning bashqa muhim nuqtiliri hem sorighan soalliri toghrisida kitabning qoshumchiside azraq muzakirilishimiz. Emdi «Yunus peyghember» dégen kitabning özige kéyleyli!

Mezmun: —

- 1-bab: Yunus Ninewege ewetilidu, biraq qéchip kétidu.
- 2-bab: Yunusni chong béliq yutuwalidu. Yunusning duasi
- 3-bab: Yunus Ninewege baridu. U Xudaning sözlirini ulargha yetküzidu. Xalayıq towa qilidu.
- 4-bab: Yunus naraziliq bildüridu. Xuda uninggha bergen jawab-sawaq.

Yunus

Yunus peyghemberning Perwerdigar bergan wezipidin qéchishi

1¹ Perwerdigarning sözi Amittayning oghli Yunusqa yétip kélip mundaq déyildi: —² «Ornungdin tur, derhal Ninewe dégen ashu büyük sheherge béríp, awazingni kótürüp u yerdikilerni agahlandurghin; chünki ularning rezillikliri Méning közümgé qadilip turidu».

³ Biraq Yunus ornidin turup Perwerdigarning yüzidin özini qachurush üçün Tarshish dégen yurtqa ketmekchi boldi. Shunga u Yoppa shehirige béríp, Tarshishqa baridighan kéme tépip, kirasini tölep uninggha chüshti we kémichiler bilen birlikte Tarshishqa béríp, Perwerdigarning yüzidin özini qachurmaqchi boldi.

⁴ Perwerdigar bolsa zor bir boranni déngizgha tashlidi; shunga déngizda dehshetlik qara boran chiqip, kéme parchilini ketkili tas qaldi. ⁵ Kémichiler bolsa bek qorqup kétép, herqaysisi öz ilah-lirigha xitab qilip dua qilishiti; ular kémini yéniklisun dep uningdiki yük-taqlarni déngizgha tashliwetti. Biraq Yunus bolsa, kémining asti qewitige chüshüwélip, shu yerde ölüktek uxlawatqanidi.

⁶ Kéme bashliqi uning yénigha kélip uninggha: «Ey, uxlawatqan kishi, bu qandaq qilighining? Ornungdin tur, ilahingni séghinip nida qil! Kim bilidu, ilahingning neziri chüshüp bizni halakettin qutquzup qalamdu téxi?» — dédi. ⁷ Ular bir-birige: — Kélinglar, bu külpetning kimning wejidin béshimizgha chüshkenlikini békitish üçün chek tashlayli, — déyishti. Shundaq qilip ular chek tashlashti; axirda chekte Yunus chiqip qaldi.

⁸ Ular uningdin: — Qéni, éyt, béshimizgha chüshken bu külpet kimning sewebidin boluwatidu? Séning tirikchiliking néme? Nedin kelding? Qaysi el, qaysi millettin sen? — dep soridi.

⁹ U ulargha: — Men bolsam ibraniy millitidin, ershlerdiki Xudadin, yeni déngizni, yer-zéminni yaratqan Perwerdigardin qorqquchimen, dédi.

¹⁰ Bu söz ularni intayin qorqutuwetti. Ular: «Sen zadi néme ish qilghan?» — dep soridi chünki ular uning Perwerdigarning yüzidin qachqanliqini bilgenidi, chünki ular buni uning öz aghzidin anglihanidi.

¹¹ Ular uningdin: — Emdi biz séni qandaq qilsaq déngiz biz üçün tinchlinidu? — dep soridi; chünki déngiz dolquni barghanséri ewj élip kétiwatatti.

¹² U ulargha: — Méni kótürüp déngizgha tashliwétinglar, shu chaghda déngiz siler üçün tinchlinidu; chünki bilimenki, bu zor boran méning sewebimdin silerge chüshti, — dédi.

¹³ Biraq bu ademler küchep palaq urup qirghaqa yétishke tirishti; emma yételmidi, chünki déngiz qérishqandek téximu dolqunlap kétiwatatti. ¹⁴ Ular Perwerdigargha iltija qilip peryad kótürüp: — Ah Perwerdigar, Sendin ötünimiz, bu ademning jénini alghanliqimizni bizdin körmigeysen! Bigunah bir ademning qénini töküshning gunahini üstimizge qoymighaysen! Chünki Sen Perwerdigar Özüngning xalighiningni qilding! — dep nida qildi.

¹⁵ Shuning bilen ular Yunusni kótürüp élip déngizgha tashliwetti; déngiz dolqunlinishtin shuan toxtidi. ¹⁶ Shuning bilen bu ademler Perwerdigardin qattiq qorqti; ular Perwerdigargha atap qurbanliq qilip qesem ichishti.

1:2 Yar. 10:11,12; Yun. 3:3

1:3 «Tarshish» - qedimki zamanlarda «Tarshish» deydighan üç yurt bar idi. Birinchisi, shimaliy Afriqida (hazirqi Marakesh etrapida); ikkinchisi Ispaniye, üçinchisi Engliye bolushi mumkin idi. Mushu yerde qaysi Tarshish ikenlikini biz bilmeymiz. Biraq ularning hemmisi Pelestindin intayin yiraq, Ninewege baridighan yolning eki yónilishide bolup birnechche ming kilométir yiraqliqta idi. «Yoppa» - «Yoppa»ning hazirqi ismi «Xayfa» yaki «Jaffa», Israiliye eng muhim portidur.

1:9 «ibraniy millitidin» — yeni yehudiy millitidin.

¹⁷ Biraq Perwerdigar Yunusni yutuwélishtiqqa yoghan bir béliqni ewetkenidi. Yunus bolsa bu béliqning qarnida üç kéche-kündüz turdi.

Chong béliqning qarnida turup dua qilish

2¹ Yunus béliqning qarnida turup Perwerdigargha mundaq dua qildi: —
2² «Men derd-elimindin Perwerdigargha peryad kötürdüm,
U manga ijabet qildi.

Men tehtisaraning tektidin peryad qildim,
Sen awazimgha qulaq salding.

³ Chünkü Sen méni déngiz tektige, déngiz qarnigha tashliwetting,
Kelkün éqinliri méni arisigha éliwaldi,
Séning barliq dolqunliring hem örkeshliring üstümdin ötüp ketti;

⁴ We men: «Men neziringdin tashliwétilgenmen;
Biraq men yenila muqeddes ibadetxananggha qarap ümid bilen telmürimen» — dédim.

⁵ Sular méni yutup ketküdek derijide oriwaldi,
Déngiz tekti méni qapsiwaldi;
Déngiz chöpliri béshimgha chirmishiwaldi.

⁶ Men taghlarning teglirigiche chüshüp kettim;
Yer-zémin tégidiki taqaqlar méni ebedil'ebedkiche qamap qoydi;
Halbuki, Sen jénimni hang ichidin chiqarding, i Perwerdigar Xudayim.

⁷ Jénim ichimde halidin ketkende Perwerdigarni ésimge keltürdüm,
Duayim Sanga yétip,
Muqeddes ibadetxananggha kirip keldi.

⁸ Bimene erzimes butlargha choqunghanlar özige nésip bolghan méhribanliqtin mehrum bolidu.

⁹ Biraq men bolsam teshekkür sadayim bilen Sanga qurbanliq qilimen;
Men ichken qesemlimrimni Séning aldingda ada qilimen.
Nijat-qutquzush Perwerdigardindur!».

¹⁰ Perwerdigar béliqqa buyrudi, béliq Yunusni quruqluqqa qey qildi.

1:17 «Yoghan bir béliq» - «yunus béliqi» belkim bu ishtin qoyulghan namdur. Biraq «yunus béliqi» (insanlarga amraq bolghini bilen) ademni yutqudek chongluqta yoa.

1:17 Mat. 12:40; 16:4; Luqa 11:30

2:2 «Tehtisara» — (ibranij tilida «shéol») «yer astidiki saray» (yeni, «tekt sarayi»), ölgenlarning rohliri baridighan, qiyamet künni kütidighan jayni körsitidu. Yunus özini ölüp, tehtisaragha chüshkendek hés qilidu. Yene bir mumkinchiliki barki, u béliq qarnida heqiqeten ölgen, andin Xuda uni (béliqning aghzidin chiqqanda) tirildürgen.

2:2 Zeb. 120:1

2:3 Zeb. 42:7

2:4 «Biraq men ... telmürimen» — bashka birxil terjimisi: «Men qandaqmu muqeddes ibadetxananggha ümid bilen telmürepp qaraymen?».

2:9 Zeb. 3:8; 50:14,23; 116:17; Hosh. 14:3; Ibr. 13:15

Ninewe shehirge béríp Xudaning xewirini yetküzüş

3¹ Perwerdigarning sözi ikkinchi qétim Yunusqa yétip mundaq déyildi: —
2 «Ornungdin tur, Ninewe dégen ashu büyük sheherge béríp, Men sanga tapshurghan xewerni ulargha jakarla».

³ Yunus ornidin turup Perwerdigarning sözi boyiche Ninewe shehirge bardi. Ninewe bolsa nahayiti büyük bir sheher bolup, sheherning özila üç künlük yol idi.

⁴ Yunus sheher ichige kirip bir kün mangdi, u: —

Qiriq kündin kéyin, Ninewe shehiri weyran qilinidu! — dep jakarlidi.

⁵ Ninewedikiler Xudaning sözige ishendi. Ular roza tutulsun dep élan qilib, mötiwerlerdin tartip eng kichikigiche ularning hemmisi böz kiyim kiydi.⁶ Bu söz padishahqa yetkende, umu textidin turup, tonini tashlap böz kiyim kiyip küllükke kirip olturdi.⁷ U yene emri arqiliq püt-kül Ninewe shehirige munularni jakarlidi: — «Padishah hem aqsöngeklerning yarliqi boyiche, Ninewe shehiridiki héchqandaq adem, at-ulagh, kala, qoy padiliri héchnersige éghiz tegmisun; héchnersini yémisun, sumu ichmisun.⁸ Herbir adem we haywan böz kiysun, herbiri Xudagha qattiq peryad kötürsun; herbiri yaman yoldin yansun, herbiri qolini zorawanliqtin üzsun;⁹ kim bilidu, buning bilen Xuda qattiq ghezipidin yénip bizni halak qilasmikin?».

¹⁰ Shuning bilen Xuda ularning emellirini, yeni yaman yollardin yanghanliqini körüp, ulargha qaratqan balaiyaqazani chüshürüshdin yénip, shu baliyaqazani chüshürmidi.

Perwerdigar Yunus peyghemberge bergen terbiye-sawaq

4¹ Emma bu ish Yunusni intayin narazi qilib, uni qattiq ghezeplendürdi.² U Perwerdigargha: — «Ah, Perwerdigar, öz yurtumdiki chaghda Séning shundaq qilidighanliqingni démigenmidim? Shunga men eslide Tarshishqa qachmaqchi bolghanmen; chünki men bilimenki, Sen méhir-shepçetlik, rehimdil, asan ghezeplenmeydighan, chongqur méhribanliqqa tolghan, kishilerning bëshigha külpet chüshürüshdin yanghuchi Xudadursen.³ Emdi Perwerdigar, jénimni mendin élip ket, ölüm men üçün yashashtin ewzel» — dédi.

⁴ Perwerdigar uningdin: — Bundaq achchiqlanghining toghrimu? — dep soridi.

⁵ Andin kéyin Yunus sheherdin chiqip, sheherning sherqiy teripige béríp olturdi. U shu yerde özige bir chelle yasap, sheherde zadi néme ishlar bolarkin dep uning sayiside olturdi.

⁶ Perwerdigar Xuda Yunusni öz parakendichilikidin qutquzush üçün, uning bëshigha saye chüshsun dep uninggha bir kichik derexni östürüp teyyarlidi. Yunus kichik derextin intayin xursen boldi.⁷ Biraq ikkinchi küni tang atqanda Xuda bir qurtnei teyyarlap ewetti. Qurt bu kichik derexni pilikige zerbe qilib uni qurutuwetti.⁸ Kün qizarghanda, Xuda intayin issiq bir sherq shamilini teyyarlidi; kün teptini Yunusning bëshigha chüshürdi, uni halidin ketküzdü. U özige ölüm tilep: — Ölüm men üçün yashashtin ewzel, — dédi.

⁹ Biraq Xuda uningdin: — Séning ashu kichik derex sewebidin shundaq achchiqlinishing toghrimu? — dep soridi.

3:3 «Üch künlük yol» — belkim sheher we uning etrapidiki jaylardan ötüş üçün üç kün méngish kéreklikini körsitidu. Qedimki Ninewe shehirining ahalisi ikki milyon etrapida idi. Bezi alimlar «üch künlük yol» dégenni sheherni aylinishqa üç kün kétidu dep qaraydu.

3:5 «böz kiyim kiyish» — qedimki zamanlarda ademning qattiq towa qilishini bildürretti.

3:5 Mat. 12:41; Luqa 11:32

3:6 «küllük» — qedimki zamanlarda towa qilish yaki qattiq qayghuni bildürüş üçün ademler küll döwiside olturatti. Qedimki shehirlerning sirtida adette chong bir «küll döwisi» bolatti, Ninewe shehiride mundaq küllükler köp bolushi mumkin idi.

3:9 Yo. 2:14

4:2 Mis. 34:6; Zeb. 86:5; Yo. 2:13

«Yunus»

U jawab béríp: — Hee, hetta ölgüdek achchiqim kelgini toghridur, — dédi.

¹⁰ Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — «Sen héch ejringni singdurmigen hem özüng östür-migen bu kichik derexke ichingni aghritting; biraq u bir kéchidila özi ösüp, bir kéchidila qurup ketti; ¹¹ Emdi Méning ong qoli bilen sol qolini perq ételmeydighan yüz yigirme ming adem olturaqlashqan, shundaqla nurghun mal-waranlirimu bolghan Ninewedek bundaq büyük she-herdikilerge ichimni aghritip rehim qilishimgha toghra kelmemdu?»..

4:9 «Hetta ölgüdek achchiqim kelgini toghridur» — bashqa birxil chüshenchisi: «Bu dunyadin ketkuche achchiqlishim toghridur». Héch bolmighanda bu ibare Yunusning achchiqining eng yuqiri pellige yetkenliki, uning achchiqining buningdinmu artuq bolmaydighanliqini körsitidu.

4:11 «Ong qoli bilen sol qolini perq ételmeydighan yüz yigirme ming adem» - kichik balilarni körsetse kérek.

Qoshumche söz

Yunusning Asuriyeliklerge wez éytish wezipisidin qéchip kétishini chüshinish üçün, yenila ularning qandaq kishiler ikenliki hem ularning Yunusning öz yurtdashliri bolghan Israillar bilen qandaq munasiwiti bar ikenliki toghruluq azraq sözliginimiz tüzüik.

Biz kirish sözde Asuriyeliklarning padishahi «Ashurbanipal»ning zorawanliq heriketlirini azraq tonushturduq. Padishahning rehimsizliki kéyinki padishahlar üçün muqim «istéla qilish ölgisi» bolup qalghan. Yunusning dewrige kelgende, Asuriye impériyesini dunyadiki eng chong «Küch igisi» we yene kélip, «Xudasizliqning del özi» dep hésablighili bolatti. Israillar aliburun ulargha éghir séliqlarni tapshurghuchi bolup qalghanidi. Yunus yene uningdin 600 yil ilgiri Balaam isimlik bir peyghemberning Asuriyening qorqunchluq bir el bolushi toghruluq bir bésharetni qilghininimu biletti. Amos peyghembermu Asuriyening tajawuz qilidighanliqini aldin'ala éytqanidi («Amos» 3:11-15, 6:1, 6:14-15ni körüng; Amos peyghember qesten biwasite Asuriyening ismini körsetmeydu). Yunusning dewride, Asuriyelikler Yunus we uning yurtdashlirini ézishke, ulargha tajawuzluq qilishqa bashlighan. Shunga Yunusta hem yurtdashlirida, kelgüside özlirige belkim düshmen bolidighan bu impériyege we millette öchmenlik hem ulardin birxil qorqunch shekillinishke bashlighan. Shuning üçün Yunusning Xudaning öziye chüshürgen bu impériyedikilerge wez éytish toghrisidiki buyruqigha bolghan heyranliqini tesewwur qilish tes!

Gerche Yunus ulargha yetküzidighan «Qiriq künden kéyin, Ninewe weyran bolidu!» dégen xewerde héchqandaq ümid körünmigen bolsimu, u Xudaning xaraktérini obdan biletti. Démek, Xuda insangha ularning gunahliri yaki qilmish-etmishliri toghruluq söz qilghanda, buning bilen teng ulargha qutulush yolini körsetmey qoymaydu. Bu nuqta 4-bab, 1-2-ayette bizge éniq körünidu: —

«Emdi bu ishtin Yunus intayin narazi bolup, ghezeplendi. Ah, Perwerdigar, öz yurtumdiki chaghda séning shundaq qilidighanliqingni démigenmidim? Shunga men eslide Tarshishqa qachmaqchi bolghanmen; chünki men bilimenki, Sen méhir-shepqetlik, rehimdil, asan ghezeplenmeydighan, chongqur méhribanliqqa tolghan, kishilerning béshigha külpet chüshürüshtin yanghuchi Xudadursen».

Yunusning bu sözi, shübbhisizki, bu pütün kitabni chüshinishke achquch bolidu. Yunus Xudaning kechürüm qilidighan, méhir-muhebbetlik Xuda ikenlikini bilgen; biraq u Xudaning Asuriyeliklarni kechürüm qilishi, ulargha méhir-muhebbetlik bolushini xalimaytti. Eksiche, u bu öz wetinige tehdit bolghan, uning üstige «yirginchlik butperes», zalim bu qowmni Xudaning halak qiliwétishini xalaytti.

Shuning bilen Yunus Xudaning emrini anglap, uning söziye kirmey Asuriyege emes, belki **«Perwerdigarning yüzidin qéchish üçün Tarshish dégen yiraq yurtqa barmaqchi idi»**. Buni oqughinimizda heyran qalmaymiz. Uning qéchish sewebi Asuriyeliklarning uning xewirini qobul qilmay, mazaq qilip, uninggha ziyankeshlik qilishidin qorqqanliqi üçün emes, belki del uning eksiche, ularning bu xewerni qobul qilip, towa qilip qélishidin qorqqan. Ular towa qilidighan bolsa, undaqta Xuda ularni choqum kechürüm qilatti, elwette. U bundaq bolushni xalimaytti.

Biz Asuriyedikiler toghrisida yuqirida azraq xewerdar bolduq. Shuning üçhün biz Yunusning «qachqanliq»igha emes, belki uning ishench-étiqadigha heyran qélishimiz kérek. Butpereslikke hem zorawanliqqa bérilgen, «yaqa yurttikilerni óltürsek, bizge séhriy küch peyda bolidu» dep qarighan ikki milyon ahalisi bolghan pütün bir sheherning yalghuz bir ademning bergen xewirini anglapla her jehettin turmush istilini toluq ózgertishini kim tesewwur qilalaydu? Yene kélip, mushu shum xewerni yetküzgüchi adem ular pes köridighan yat milletin tursa? Bilishimizche (gerche ular uning chong béliqning qarnida «tirilish»idin bir'az xewer tépip uningdin bek qorqush mumkinchilik bolsimu), Yunus ularning aldida héchqandaq möjize yaratqan emes. Biraq ular uning xewirini Xudadin kelgen dep ishendi. Yunusmu hem del bu netijini biletti, lékin xalimaytti!

Shuning üçhün biz dunyada yashawatqan kishiler arisida Xudaning küch-quдрitini Yunus tonughandek heqiqeten tonuydighanlar nahayiti azdur, dep qaraymiz. Yunus mushundaq ishenchi chongqur az sandiki kishilerdin bolmighan bolsa, uning bundaq oylichinini qandaqmu chüshendüreyemiz? Ademlerni xudasizliqtin qaytishqa qayil qilmaqchi bolghan herbir kishi bu wezipining teslikini obdan bilidu!

Yunusning Xudaning küch-quдрitini tonup yétishi déngizda chiqqan ashu boranda bizge ayan bolidu. Bu boranning arqisida kim barliqidin, ózining borangha sewebchi ikenlikidin hem kémichiler uni kémidin tashliwetse, boranning toxtaydighanliqidin uning héchqandaq gumani yoq idi. Kémidikiler bolsa Yehudiylar emes, heqiqiy Xudagha ishengenlermu emes idi (biraq kéyin ishengüchiler boldi); biraq ular awwal Yunusning ózini déngizgha tashliwétish toghrisidiki telipini ret qildi, andin uni qutquzayli dep öz janlirini tewekkül qildi. Belkim Xuda Yunus ózi «xudasiz kapirlar» dep qarighan mushu ademler arqiliq, uni kemterlikke keltürmekchi bolup uninggha heqiqiy exlaqning qandaq ikenlikini ógitiwatqanidi. Yunus ularning millitidin bolmisimu, ularning étiqadida bolmisimu, biraq ular uni «bizdek bir insan» dep qarap, uninggha méhir-muhebbetlik muamile qildi. Ular Yunusning ornida bolghan bolsa, u ulargha shundaq muamile qilghan bolattimu? Étiqadsiz ademlerning qilghanliri étiqadliq kishilerningkidin yaxshi bolsa étiqadchilargha shunche zor sawaq bolidu! Eger étiqadchilarning ipadisi shundaq bolsa, undaqta ularning «étiqad»ining néme qimmiti bolsun?

Mushu ishlarda insan balilirigha nisbeten Xudaning küch-quдрitini tonup yétish intayin muhim bir sawat bolsimu, Xudaning Yunusqa (shundaqla bizlerge) buningdinmu ulugh meqsiti bar idi — yeni Ózining xaraktéринi we muddialirini tonup yetküzüshtin ibaret idi; andin axirda u Yunusning (shundaqla bizlarning) shu meqset-muddialirida, arzularida hem muhebbitide Ózi bilen bir bolushini xalaytti. Ademler ashundaq tereplerde Xuda bilen bille bolsila, andin heqiqet bilen peyghember atilatti. Bundaq ademler sözidila emes, pütün wujudida, paaliyetliride, hayatlirida Xudagha wakaliten sözleydu.

Yunusning béliqning qarnida qilghan duasi ikkinchi babta xatirilengen. Mundaq ishni bashtin ötküzüshning qandaq bolidighanliqini tesewwur qilalmaymiz. Biraq Yunusning duasida Xudaning uni hetta shunche qorqunchluq bir yerdinmu qutquzidighanliqigha bolghan ishench-étiqadi hem ümidi ajayib éniq körülide. Uning ishenchke tolghan duasidin bu qutquzulush aliburun yüz bergende bilinidu. Biraq uning duasidin yene bir ishni bayqighili boliduki, uning dua sözliri bundaq qorqunchluq tejiribining wehimiliridin éship téximu qorqunchluq ishlarni teswirleshke ötidu; bu duasining ózini birxil bésharet dep ishinimiz. Biz töwende bu bésharet toghruluq toxtilimiz.

Yunus Ninewege bergan bésharet intayin addiy: — «**Qiriq kúndin kéyin, Ninewe shehiri weyran qilinidu!**» (3-bab). Bu xewerde kechürüm qilinishtin héchqandaq ümid körünmeydu. Biraq Ninewelikler Xudaning ulargha towa qilish pursitini bergenlikini chüshengenidi; towa qilishi bilen ular derweqe Xudaning kechürümige érishken. Buningdin Xudaning rehim-shepqetliri köp ikenlikini körimiz. Injilda déyilgende: «**Reb Öz wedisini orundashni (bezilerning «kéchiktürdi» dep oylighinidek) kéchiktürgini yoq, belki héchkimning halak bolushini xalimay, hemme insanning towa qilishigha kirishini arzulap, silerge kengchilik qilip waqitni sozmaqta**» («2Pét.» 3:9).

Biz yene, bezi bésharetlerning «shertlik» ikenlikini körimiz — ademler towa qilsa, bésharet qilinghan «terbiyilik jaza» chüshmeydu. Oxshashla, Xudaning mömin bendiliri itaetsizlik qilsa, bésharet qilinghan birer beriketke érishelmeslikimu mumkin («Yer.» 18:1-10). Ninewe qiriq kúndin kéyin weyran bolmidi. Biraq tarix shuni bizge ispatlidiki, ular Xudaning agahini untughan. Belkim bir dewrdin kéyin (yeni shu chaghdiki «Adad-Nirari» isimlik padishahning ölümi bilen) ular yenila eslidiki zorawanliq yoligha qaytti. Yunus ulargha yetküzgen agah-guwahi Nahum peyghember (miladiyedin ilgiriki 660-630-yillar) teripidin tekrarlenghan. Biraq bu qétim Asuriye qulaq salmidi. Ninewe shehiri pütün impériyesi bilen miladiyedin ilgiriki 612-yili Babil impériyesi teripidin pütünley weyran qilinghan.

Emdi Yunus toghrisidiki témigha qaytayli. U Xudaning xewirini yetküzdi, biraq uning arzusi Xudaning qelbi hem muddiasi bilen bir bolghan emes. U Xudaning bu «bir talay kapirlar»ni kechürüm qilishini xalimaytti; u Xudagha achchiqlap, Uning hökümige naraziliq bildürüp, hetta ölsem dep dua qilghan. Xudaning dualarni, hetta peyghemberning duasini ijabet qilishining daimliq bolmasliqi yaxshi ishtur. Xudaning Nineweliklergila emes, belki Yunusqimu Özining muhebbetlik muddiasi bar idi. Yunus hetta Xudaning yollirini eyibleydighan derijide jahil bolghini bilen, Xuda uningdin waz kechmigen. Xuda uninggha Özining qelbi hem xarakterini bildüridighan karamet bir yolni tallighan. Yunus ümid qilghinini, yeni sheherning weyran bolushini kütüp olturghinida, u özi üçün bir chelle yasidi. Chelle anche köngüldikidek bolmighan bolsa kérek, chünki özige saye bérídighan kichik bir derex bir kéchidila ösüp chiqqanda, u bölekchila xursen boldi. Yunus eslide déhqan bolushi mumkin, chünki uning adettin tashqiri xushalliqi xatirilengen. Bu xushalliqi kichik derexning özige saye bérídighanliqidinla bolghan emes, belki u uning bek chirayliq bir ösümlük ikenlikidin hem shunche téz ösidighanliqidin köp huzur alghanliqidin bolghan. Halbuki, Xuda aliburun Yunusqa terbiye hem sawaq bolidighan nersilerni, yeni esheddiy bir boranni, uni yutuwalidighan chong bir béliqni, téz ösidighan kichik bir derexni teyyarlap ewetken bolsimu, uninggha ebédil'ebéd paydisi bolsun üçün yene ikki nersini uning üçün alahide teyyarlighan. Birinchisi — qurt, ikkinchisi — sherqtin chiqqan qiziq bir shamal. Qurt bolsa talni yep qurutidu, shamal bolsa uning üstige chüshidighan quyashning teptini kücheyp, uning ösümlüktin mehrum bolush hesritini téximu hés qiliduridu. Uninggha shunche köp huzur yetküzgen, uninggha saye bolghan shunche güzel bir ösümlükning erzimes bir qurtning zerbisi bilen tuyuqsiz qurup kétishi uning ghezipini qozghaydu.

Biraq Xuda yene Yunus achchiqida turghinida uninggha: — **Bundaq achchiqlanghining toghrimu?** — dep mulayimliq bilen soraydu.

Yunus «**Méning achchiqlighinim toghra**» dep jawab béridu — derex némishqa shunche tuyuqsiz weyran qiliwétlidu? Derexte néme gunah bolsun? Uning üstige Yunus yalghuzluq hem ümidsizlik ichide uningdin zoq alghan tursa? Bir gunahsiz güzel ösümlük némishqa

bikardin-bikar tugeshtürüwétilidu? Yunus özi ejir singdurmigen emma huzur alghan shu derexning tügishishige achchiqlanghan yerde, Xuda uningdin «Men Özüm yaratqan (hem shundaqla ulardin birxil huzur alalaydighan) Ninewediki nurghun bigunah balilargha rehim qilsam bolmamdu? dep soraydu. Del mushu muhim soal Yunusqa qoyulidu.

Xuda Yunusqa: Ninewede bir yüz yigirme ming «ong qoli bilen sol qolini perq ételmeydighan» (yeni 120000 kichik bigunah bala) bar, deydu. Ninewe weyran bolghan bolsa, Xuda bu balilargha qandaq héssiyatta bolar? Ular hergizmu «bir kéchidila ösken» emes — U ularni yaratqan hem tughulushidin tartip ularning halidin köyümchanliq bilen xewer élip kelgen. Uning üstige yene nahayiti nurghun «chong-kichik mal-waranlar» bar idi — Yunus özi déhqan turuqluq ularning ehmiyetsiz weyran bolushigha héchqandaq hésdashliq we hesrette bolmasmu? Emeliyette Xudaning geppning témisini balilardin malgha yótkigenliki, Öz sözini bir kinayilik (satirik, yumurluq) soalgha aylandurghanliqidur. Yunus kala-qoylarga köngül bölgen yerde, ademlerge köngül bölmesmu? — shundaq iken, Xuda Özi yaratqan ademlerge, yeni Özi köyünidighan ademlerge ghemxorluq qilmasmu? Yunus bu ösümlükte birxil güzellikni körgen. Emdi adem towa qilsa, kechürüm qilinip turmushida birxil güzellik peyda bolmamdu? Yunus bolsa yenila ularning tézla halak qilinishini xalamdu, yaki Xuda qarighandek ulargha qaramdu? Yunus qelbide hem muddiasida Xuda bilen bir bolghan bolsa, u ularni «kelgüsidiiki dühmenler» we «iplas kapirlar» dep qarimayytti-de, ulardin söyünetti, ularni qimmetlik hésablap, ularnimu xuddi özi oxshash Xudaning méhir-muhebbitining obyékti dep oylishan bolatti.

Yunus mana mushu ishlar heqqide Xudagha birer éniq jawabni bergenmu? Kitabta bu toghrisida héchqandaq jawab xatirilengen emes. Belkim u Xudagha birdinbir toghra jawabning «shundaq» bolidighanliqini bilgechke, Xudagha héchqandaq jawab bermigendu? Yunus özining nepretlik pozitsiyisidin towa qilghanmu? U Xudaning öz dühmini bolush mumkinchiligi bolghan adamlarni kechürüm qilghanliqini qobul qilghanmu? Qobul qilghan, dep ishinimiz. Buni biz némidin bileleymiz? Ispat del «Yunus peyghember» dégen kitabning mewjut bolushining özidur. Yunus Xudaning hökümini qobul qilmighan bolsa, undaqta biz hergiz bu weqelerdin xewerdar bolalmayttuq. Chünki bu söhbetning mezmunidin xewerdar bolghan peqet Yunus hem Xudaning Özi. Yunus Xudaning buyruqi bilen biz oqughan bu hemme weqelerni bizgimu sawaq hem terbiye bolsun dep kitabta xatirilgen, dep ishinimiz. Kitabta bizning Yunusning barliq xataliqlirini hem natoghra oylishanlirini körüshimizge yol qoyulidu. Peqet Xuda teripidin kemterlikke keltürülgen, terbiye qilinghan Yunustek bir ademla özining xataliqlirini hem gunahlrini bashqilar körüp sawaq alsun dep shundaq roshen xatirlishige razi bolidu, elwette. Xuda Öz Muqeddes Kitabida oqurmen bolghan bizlerge bashqilarning xataliq we gunahlrini körüshke muyesser bolush imtiyazini béridu. Bundaq bolushning sewebi hergiz «men bolsam, shundaq qilmayttim» dep tekebburliship kétishimiz üçün emes, belki bu ishlardin sawaq, terbiye élishimiz üçündür.

Bizningche Xudaning: «Ninewedikilerge ichimni aghritip, rehim qilishimgha toghra kelmemdü?» dégen soaligha Yunusning qandaq jawab bergenliki xatirilenmigenlikining, kitabning tuyuqsiz «toxtap qélish»ning bir sewebi bar. Chünki Xudaning bu soali peqet Yunusqila emes, belki bizgimu bérilgendur. «Ninewedikilerge ichimni aghritip rehim qilishimgha toghra kelmemdü deysen? Emdi etrapidikiliringchu? Ularni jazalighaysen dep, yaki ularni towa qilishqa yéteklep kechürüm qilghaysen dep dua qilghining tüzükmu? Sende Méning ademlerge rehim qilidighan qelbimdek qelb barmu?» démekchi Perwerdigarimiz bolghan Xuda.

Bu soal bizni biwasite Mesih Eysaning Injilda xatirilengen telimige yéteklep baridu. U nechche qétim: «**Siler bashqilarning gunahlarini kechürüm qilsanglar, ershtiki Atanglar silerning gunahlinglarnimu kechürüm qilidu; biraq bashqilarning gunahlarini kechürüm qilmisanglar, Atanglarmu silerning gunahlinglarnimu kechürüm qilmaydu**» dep telim bergen (mesilen, Injil «Matta» 6-bab). Men eger özümni yaratqan, apamning baliyatqusida apiride qilinghinimdin tartipla manga köyünüp kelgen Xudaning Özining aldida gunah qilghan bolsam, emdi bashqilarning manga tesir yetküzgen gunahlarini hésablap, uni könglümde saqlashqa néme asasim bar?

Yunus peyghemberning kitabida biz munazirileshmigen nurghun bashqa mesililermu mewjut. Biz peqet yene bir ish toghruluq, yeni Mesih Eysaning Yunus peyghember üstide qilghan gépi toghruluq toxtilayli. Eysa Yehudiylargha telim bergende birnechche qétim Yunus peyghemberni tilgha alghan, birinchisi bolsa: —

«**Rezil hem zinaxor bu dewr bir «alamet»ning körstilishini istep yüridu. Biraq bu dewrdikilerge «Yunus peyghemberde körülgen möjizilik alamet»tin bashqa héchqandaq karamet körsitilmeydu. Chünki Yunus peyghember yoghan béliqning qorsiqida üç kéche-kündüz yatqandek, Insan'oghlimu oxshashla üç kéche-kündüz yerning baghrida yatidu.**

Soraq küni Ninewe shehiridikiler bu dewrdikiler bilen teng qopup, bu dewrdikilerning gunahlarini békitidu. Chünki Ninewelikler Yunus peyghember jakarlighan xewerni anglap, yamanliqidin towa qilghan; we mana, mushu yerde Yunus peyghemberdinmu ulugh birsi turidu!» (Injil «Mat.» 12:39-41, «Luqa» 11:32).

(Yehudiylarning shundaq «möjizilik alamet»ni izdishi ularning Mesih Eysagha: — Özüngning Xuda ewetken Mesih-Qutquzghuchi ikenlikingni ispatlaydighan bir möjize yarat! — deydiqan telipidir. Biraq emeliyette Mesih Eysa alliburun Özining kim ikenlikini ispatlaydighan nurghun möjizilerni yaratqanidi).

Yunusning béliq teripidin yutuwélinip andin qusup yandurulushini uning birxil «ölümi hem tirilishi» dégili bolidu. Mesih Eysaning «**Yunus peyghemberni testiqlighan «möjizilik alamet»**»ni qandaq emelge ashurghanliqini töwendiki pakitlardin oylap béqing.

(1) Yunus awwal öz xelqige Xudaning söz-kalamini jakarlighan («2Pad.» 14:25) lékin ular towa qilmidi. Uning peyghemberlik xizmiti Galiliyede bashlanghan.

Kéyin u «yat eller»ge Xudaning sözini yetküzgen.

Mesihmu awwal Öz xelqige Xudaning söz-kalamini jakarlighan («Yuh.» 1:11) lékin ular towa qilmidi; Mesihning peyghemberlik xizmitimu Galiliyedin bashlanghan («Mat.» 4:12-16, «Luqa» 4:14).

Kéyin U «yat eller»ge xush xewerni jakarlighan («Ef.» 2:17).

(2) Yunus öz ixtiyari bilen adamlarning arisidin (özining gunahi tüpeylidin) ölüshke tashliwétilgen; uning boran hem béliq terepliridin bolghan «ölümi» ashu boranni tinchlandurup, bashqilarni qutquzup hayatliqqa érishtürgen.

Mesih Eysamu adamlarning arisidin chetke qéqilip, yaghachqa mixlinip ölüshke tashliwétilgen; biraq Uning ölümi Xudaning bizge qaritilghan ghezipini tinchlandurup, bashqilarni qutquzup menggü hayatliqqa érishtüridu.

Oxshimasliq shuki, Uning ölümi «özining gunahi tüpeylidin» emes, belki U bashqilarning gunahlarini öz üstige alghan.

«Yunus»

(3) Yunus béliqning qarnida üç kéche-kündüz yatqan.

Mesih Eysa görde üç kéche-kündüz yatqan. (Yehudiylarning hésabiche, bezide bir qanche saetmu toluq bir kün hésablinidu)

(4) Yunus béliqning qorsiqidin «tirilgen»din kéyin, öz qowmi bolghan Yehudiylargha emes, belki Yehudiy bolmighan Nineweliklerge Xudaning sözlirini jakarlashqa barghan.

Mesih Eysa tirilgendin tartip бүгүнге qeder Öz rosulliri hem muxlisiri arqiliq Yehudiy emeslerge, jümlidin bizlerge Injildiki xush xewerni tarqitip kelmekte. Uning «Öz qowmi» bolghan Yehudiylar xush xewerni (bүгүнге qeder) asasen téxi qobul qilmighan («Ef.» 2:17).

(5) Yunusning béliq qarnida qilghan duasi toghruluq oylayli. (2-babta): —

— «**Men derd-elimindin Perwerdigargha peryad kötürdüm,**

U manga ijabet qildi.

Men tehtisaraning tektidin peryad qildim, Sen awazimgha qulaq salding».

Emeliyette Yunus (u heqiqeten ölüp ketmigen bolsa) tehtisarada bolmaytti. Biraq Injilgha asasen Mesih Eysaning Rohi ashu yerge bérip Özi kréstke mixlanghanda gunahning hem ölümning üstidin alghan ghelibisini shu yerde jakarlighanliqini bilimiz («1Pét.» 3:18-19, 4:6). Shu chaghda tehtisarada yatqan étiqadchilarning rohlirining hemmisi özlirining kechürüm qilinishining asasining del Mesihning ölümünün özi ikenlikini tunji qétim bilip, Mesih bilen bille bolushqa Uninggha baghlinidu.

(2:3-4) «**Chünki Sen méni déngiz tektige, déngiz qarnigha tashliwetting,**

Kelkün éqinliri méni arisigha éliwalidi,

Séning barliq dolqunliring hem örkeshliring üstümdin ötüp ketti;

Shunga men: «Men neziringdin tashliwétilgenmen — dédim.

Biraq men yenila muqeddes ibadetxananggha qarap ümid bilen telmürimen».

Shühbisizki, gerche Yunusqa shundaq (tashliwétilgendek) tuyulghini hem u shundaq dégini bilen, u emeliyette Xudaning neziridin tashliwétilgen emes. Biraq biz Mesih Eysaning herbir ademning gunahlirining jazasini Öz üstige élish üçün heqiqeten ershtiki Atisidin ayrilish azabini toluq tartqanliqini bilimiz. Cheklik bolghan waqitliq ayrilish ichide U herbir ademning menggülik dozixini Öz üstige artqan bolghachqa, Uninggha étiqad qilghanlar Xudaning kechürümige érisheleydu.

(2:5-6) «**Sular méni yutup ketküdek derijide oriwalidi,**

Déngiz tekti méni qapsiwalidi;

Déngiz chöpliri béshimgha chirmishiwalidi.

Men taghlarning teglirigiche chüshüp kettim;

Yer-zémin tégidiki taqaqlar méni ebedil'ebedgiche qamap qoydi;

Halbuki, Sen jénimni hang ichidin chiqarding, i Perwerdigar Xudayim».

Yunus «taghlarning teglirigiche» chüshüp ketken emes. Biraq Mesih Eysaning özi ershtiki Atisidin ayrilghinida, U barliq mewjudatning del tégi-ulighiche bérip gunahni bir terep qiliwétip, Xuda hem Özining mömin bendiliri üçün yéngi yer-zéminning ulini berpa qilghan.

Yunus bolsa özining «jazasi» (emeliyette terbiyisi)ning azabini «ebedil'ebedgiche» tartmighan. Biraq yuqirida déginimizdek, Mesih Eysaning cheklik bir waqit ichide (belkim

«Yunus»

kréстке bolghan kényinki üç saet ichide) herbir ademning dozixining menggü azablrini, (yeni gunahning heqiqiy tégishlik jazasini) Öz üstige alghan. Shunga U kréстке mixlangan axirqi üç saettin kényin: «**Xudayim, Xudayim, némishqa mendin waz kechting?!**» — dep towlighan. Chünki Özi gunahsiz bolup bizningki gunahimiz üçün, siz bilen men kechürüm qilinip menggü hayatqa érishishimiz üçün, Xuda heqiqeten Uningdin waz kechken; U «**gunahlar üçün qurbanliq**» bolghan.

«**Halbuki Sen jénimni hang ichidin chiqarding, i Perwerdigar Xudayim**».

Xudaning Mesih Eysani ölüm din tirildürüshi hem shuning bilen teng Yunusning bu bésharetlik duasining emelge ashurulghanliqi uning kréstattiki ölümünün gunahqa, shundaqla gunahqa chétishliqi bar mesililerge heqiqeten birdinbir taqabil turghuchi bolghanliqigha ispattur. Qedirlik oqurmen, Mesih Eysaning xush xewirini anglap «Yunus peyghemberning möjizilik alamiti»ni, yeni Mesihning özingiz üçün bolghan ölümünü hem tirilishini qobul qilip, bu arqiliq menggülük hayatni, Xudaning huzurida tinch-xatirjemlikni tapqaysiz!

Amin!